

Jesper Wallenius

Museonäyttelyiden mahdollisuudet ilmasto- ja vähän muunkin ahdistuksen torjunnassa

MTV3 on esittänyt jo muutaman vuoden ajan humoristista paneelikeskusteluohjelmaa nimeltä Pitääkö olla huolissaan? Ohjelmaformaatin ilmestyminen juuri 2010-luvulla tuskin on sattumaa, mutta ihmisluontoon on aina kuulunut kaiken uuden taivastelu sekä ahdistuminen asioista, joita ei täysin ymmärrä. Jopa esihistoriasta voi löytää esimerkkejä ilmaston ja ympäristön muuttumisen vaikutuksista elämäntapaan tai inhimillisyyteen kuuluvan varovaisuuden muuttumisesta avoimeksi vihamielisyydeksi. Onpa näitä pelkotiloja joskus myös perusteltu historialla. Museoilla on velvollisuus osallistua keskusteluun omilla valtavilla aineistoillaan.

Aikajanaseinän ja Karttapöydän lähelle mahtuu samaan aikaan suurempikin ryhmä. Opastuksilla molempien ominaisuuksia hyödynnetään ahkerasti. Kuva: Jesper Wallenius

Pitääkö olla huolissaan?

Kuluneen vuoden aikana on noussut julkiseen keskusteluun uudenlainen kollektiivinen mielenterveysongelmiakin aiheuttava ilmiö, ilmastoahdistus. Tämä ilmiö on nähdäkseni todellisuudessa vain yksi uusi muoto niin sanotusta maailmantuskasta (Weltschmerz). Ilmiön aiempia ”reinkarnaatioita” ovat olleet muun muassa ydinsodan pelkääminen [\[i\]](#) sekä erilaiset vainot ja noituuden ja ylikuonnollisen pelko [\[ii\]](#). Tekoälyn ja älykkäiden robottien pelko sen sijaan on edelleen tätä päivää [\[iii\]](#).

Museoilla on mahdollisuus ja jopa velvollisuus torjua väärän tiedon ohella ihmisten ahdistusta tarjoamalla arjessa ainutkertaisen pitkän aikaperspektiivin asioiden käsittelyyn. Historiaan ja esihistoriaan uppoutumalla ymmärtää nopeasti, etteivät menneet aikakaudet olleet parempia kuin nykyinen. Ihmisillä on valtavasti potentiaalia muuttaa maailmaa paremmaksi huolimatta lähtökohdista, ilman sopeutumiskykyä emme olisi kyenneet nousemaan koko planeettaa dominoivaksi lajiksi. Esihistorian avulla voi myös torjua rasismia sekä pelkoa siitä, että tulevaisuutemme on yhtä dystooppinen kuin elokuvissa. Toki historia voi olla myös ilmastoahdistuksen aihe: mesopotamialaiset pilasivat viljelysmaita suolalla tuhansia vuosia ennen ajanlaskua[iv], antiikin aikana Välimeren ympäristön metsät katosivat[v], 1800-luvun lopun Lontoo ei ollut ilmanlaadun suhteen kovinkaan ihana paikka asua[vi] ja kuka tietää kuinka monta eläinlajia ihmiskunta on saanut hävitettyä ”vahingossa” tai jopa tahallaan jo ennen modernia ympäristöliikettä. Monet kauan sitten tehdyistä valinnoista määrittävät edelleen ihmisten elämiä.

Tässä artikkelissa esitelen kahta Kansallismuseon näyttelyelementtiä, Aikajanaseinää ja Karttapöytää, joilla voi oikeinkäytettynä torjua ihmisten huolta ja pelkoja. Sain kunnian olla mukana suunnittelemassa niihin molempiin tietosisältöä esihistorianäyttelyn uudistusprojektin aikana syksyllä 2016 ja keväällä 2017, ensin korkeakouluharjoittelijana ja myöhemmin projektiassistenttina. Uuden esihistorianäyttelyn aukeamisen jälkeen toimin näyttelyssä myös oppaana puolen vuoden ajan. Tässä artikkelissa esittelen pelkästään omaa näkemystäni Aikajanaseinän sekä Karttapöydän käytöstä ja hyödyistä.

Mitattava historia, esitettävä ilmiö

Aikajanaseinän tarkoituksena on nimensä mukaisesti havainnollistaa ajankulku kaksiulotteisena janana. Seinällä yksi millillä vastaa yhtä vuotta, sentti vuosikymmentä, metri vuosituhatta ja koko noin kymmenenmetrinen seinä riittää juuri ja juuri kuvaamaan Suomen esihistoriallista aikaa jääkauden päättymisestä viikinkeihin. Oma elämäni mahtuu tuolla seinällä peukalonjäljen alle, koko Suomen historia taas kattaa juuri ja juuri yhden keskikokoisen askeleen. Parhaimmat reaktiot seinän kimpussa häääävistä ihmisistä sai opastuksen aikana, kun livautti ohimennen, että dinosaurusten joukkotuho sijoittuisi tällä janalla jonnekin Porvoon ja Loviisan väliin moottoritiele, siis noin 66 kilometrin päähän Kansallismuseosta. Dinosaurusten valtakauden alkua varten tulisi matkustaa aina Imatralle saakka.

Aikajanaseinä on tiheästi viivoitettu. Kahden viivan väli on kymmenen vuotta. Ihmiselämä on loppujen lopuksi aika lyhyt. Keskellä kuvaa näkyy kelkka, jossa vaihtelevat aikakauteen sopivien esineiden kuvat. Kuva: Jesper Wallenius

Pelkkä aikajana ei kuitenkaan ole erityisen informatiivinen ja siksi seinään on merkitty erilaisia ilmiöitä Suomen esihistorian ajoilta. Näistä ehdottomasti mielenkiintoisin on arvioitu väestönkehitys. Esihistoriallisella ajalla ilmaston vaikutus ihmisyhteisöihin oli huomattava. Karkeasti sanottuna ilmaston lämmitessä väkiluku kasvoi ja viilentyessä väkiluku taas kääntyi laskuun[vii]. Vasta uusien ”teknologioiden” (esim. maanviljelys, rauta, teollisuus yms.) käyttöönotto on mahdollistanut alueellisen väestön kasvamisen hypoteettisen luonnollisen rajan yli. Kivikautisen Suomen alueella tuo raja on saattanut olla noin 25 000 henkeä, hieman vähemmän kuin nykyinen noin 5,5 miljoonaa. Suurimman osaa kivikaudesta väkiluku lienee pysynyt alle 10 000 hengen.[viii]

Karttapöydällä esitellään uusien ilmiöiden leviämistä nykyisen Suomen alueella alkaen ensimmäisten ihmisten saapumisesta jään sekä jääjärven alta paljastuville saarille ja päättyen kristinuskon leviämiseen. Mustavalkoisen kartta-animaation saa käyntiin teeman nappia painamalla. Napin vierestä löytyy todellisia ilmiöön kuuluvia esineitä, jotka johdattelevat katsojan aikakauden tunnelmaan. Kuusi animaatiota ovat ensimmäisten ihmisten saapuminen, vasarakirveskulttuurin ilmestyminen, pronssin saapuminen, raudan saapuminen, viikinkien liikkuminen sekä kristinuskon saapuminen. Ne kaikki ovat varmasti olleet aikanaan mullistavia ja jopa pelottavia ilmiöitä. Siitä huolimatta ja ehkä jopa siitä syystä juuri Me olemme täällä. Uusia ilmiöitä ja ihmisiä ei kannata pelätä vain omien ennakkoluulojen vuoksi.

Karttapöytä on matala ja sen ympärille voi kerääntyä kokonainen koululuokka. Kartta-animaatiot erottaa kaikilta sivuilta. Animaatioiden vahvana ideana on se, että ”ihmisiä ja kulttuureja on saapunut tänne eri suunnista tuhansien vuosien ajan”. Kuva: Jesper Wallenius

Ihmistoiminta on aina ollut voimakkaasti kytkeytyneenä maahan ja ympäristöön, ei kannata elää paikassa, josta ei saa ravintoa. Vasarakirves- tai nuorakeraamisen kulttuurin saapumiseen on liittynyt varmasti ongelmia myös silloisen ”Suomen” ilmaston kanssa. Ei luultavasti ole sattumaa, että kulttuurin leviäminen pysähtyi juuri eteläisen ja läntisen Suomen viljavimmille alueille. On myös hyvin mahdollista, etteivät tuon kulttuurin ihmiset edes viljelleet maata Suomen alueella [ix]. Toisaalta kaikki innovaatiot eivät ole ympäristösidonaisia. Rauta käyttöesineiden materiaalina levisi huikean nopeasti läpi erilaisten ihmispopulaatioiden ja luultavimmin helpotti monilla alueilla sopeutumista ympäristön tarjoamiin haasteisiin.

Rauhoittava esihistoria

Arkeologian tulosten esittämiseen tutkimuksissa ja museoissa liittyy useita eettisiä seikkoja. Tieteeseen kuuluu objektiivisuus, jolloin tulokset voivat aiheuttaa paniikkia, jos ei ymmärrä kontekstia niiden ympärillä. Näyttelyissä taas tulee pitää huoli siitä, että esitettävät asiat ovat hyvien tapojen mukaisia ja sopivat ympäröivään kulttuuriin. Suunniteltaessa Aikajana- ja Karttapöytä piti esimerkiksi miettiä sellaisia asioita, että voiko uusien ihmisten saapumisen esittää ”vyörynä” kartta-animaatiossa tai minkälaisia mielikuvia väkiluvun kasvu tai väheneminen herättää katsojassa.

Lopullisia tuotteita hiottiin graafikon kanssa ja silloin sain itse olla projektissa ”arkeologina” pitämässä huolen siitä, että aineisto vastaa omalta osaltani viimeisimpiä tutkimustuloksia. Näyttelyn elementeistä vastuussa oli museopedagogi sekä projektipäällikkö. Molemmat elementit oli kehitetty museon projektityöryhmän ja näyttelyarkkitehtuurista vastaavan suunnittelutoimiston yhteistyönä. Lopulliset tuotteet olivatkin käyneet läpi monivaiheisen ja -äänisen seulan. Siitä huolimatta tietosisällöistä tuli kehittävää palautetta ensimmäisten kuukausien aikana, suurimmaksi osaksi näyttelyssä vierailleiden tutkijoiden toimesta.

Esihistorialla on valtava potentiaali toimia rauhoittavana esimerkkinä, oli ”kauhun” aiheuttaja melkein mikä tahansa. Massiivinen aikaperspektiivi antaa mahdollisuuden ymmärtää, että ihmiskunta selviää myös tulevista haasteista. Menneet sukupolvet ovat antaneet meille valtavasti oppimateriaalia eli mitä tehdä ja etenkin mitä ei enää kannata kokeilla. Museot etunenässä voivat tarjota tämän oppimateriaalin lapsille, koululaisille, opiskelijoille, aikuisille ja eläkeläisille, meille kaikille. Pitääkö siis olla huolissaan? Historia osoittaa, että kyllä ja ei.

Kirjoittaja on arkeologiaa ja museologiaa opiskellut FM Helsingin yliopistosta ja työskentelee tällä hetkellä asiantuntijana Maanmittauslaitoksella.

LÄHTEET

[i] Randelin, Vesa. 2014. Sienipilven varjossa. Ydinsodan pelko amerikkalaisessa kulttuurissa vuosina 1950-1963. Yleisen historian Pro Gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

[ii] Niemelä, Johanna. 2019. Paatunut, parantumaton, jumalaton. Malin Matsdotter Ruotsin suurten noitavainojen ajan yhteiskunnallisten ihanteiden vastakohtana. Suomen historian Pro Gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

[iii] Lehto, Tero. 2017. Fujitsu-johtaja varoittaa tekoälyn vaaroista – ”voi olla ihmiskunnan kauhistuttavin ase”. Tekniikka ja talous 27.4.2017.

[iv] Altaweel, Mark. 2013. Simulating the Effects of Salinization on Irrigation Agriculture in Southern Mesopotamia. Institute of Archaeology, University College London.

[v] Granzow Busch, Niels-Peter. 2016. Antiikin aikana ympäristöä tuhottiin surutta. Historia. Bonnier.

[vi] Heggie, Vanessa. 2016. Over 200 years of deadly London air: smogs, fogs, and pea soupers. The Guardian 9.12.2016.

[vii] Tallavaara, M., Pesonen, P., & Oinonen, M. 2010. Prehistoric population history in eastern Fennoscandia. Journal of Archaeological Science 37 (2010). Elsevier.

[viii] Sundell, Tarja et al. 2010. Modelling a neolithic population bottleneck in Finland: a genetic simulation. Fennoscandia archaeologica XXVII (2010).

[ix] Mökkönen, Teemu. 2010. Kivikautinen maanviljely Suomessa. Suomen Museo 2010.